

ÚJ FOLYÓIRATUNK AZ OKTATÁS OSZTÁLYJELLEGÉRŐL

Marksizam u svetu, II. évf. 1975, 1. szám

Tartalma: Stipe Suvar, Sociološko-klasna odredenost obrazovanja – Susanne Keller, Richard Vahrenkamp, Iluzije kasnog kapitalizma – Samuel Bowles, Protivrečnosti u visokom školstvu – Lucien Séve, Marksistička kritika škole i njena karikatura s „leva” – Antonio Lettieri, Fabrika i škola – Wulf D. Hund. Dieter Krammer, Za materijalističku teoriju kulture – Werner Mittenzveji, Marksizam i realizam – Bertolt Brecht, Protiv Georga Lukácsa – Prikazi.

Fő- és felelős szerkesztő: Miloš Nikolić. Kiadja: NIP „Komunist”, Belgrád.

A folyóirat 1975. évi első számának központi témája az oktatás osztályjellege. Ennek a kérdésnek szenteli az első két cikkét. A szerkesztőség jó válogatása tartalmas számot kínál az olvasónak és a második évfolyamába lépő folyóirat e számmal igazolja, hogy a Komunist belgrádi kiadó központja megfelelő munkacsoportot tömörített maga köré, amely képes időszerű témákat feldolgozni, kiegyensúlyozott minőségű számokat közreadni.

A folyóirat első száma 1974 januárjában jelent meg *Marxizmus a nagyvilágban, külföldi folyóiratokból és könyvekből válogatott fordítások folyóirata* címmel. Az első évfolyamban a havi folyóiratok (5–6 és 7–8 kettős számmal) mintegy 60 tanulmányt és dokumentumot közölt, 40 könyvet és 80 tanulmányt mutatott be. Az 1975. évi programja is (lásd: Politika 1975. június 29. 32. o.) terjedelméből és a számonkénti részletes tartalomról ítélve lényegében megegyezik az első évfolyam szerkesztésével.

A szerkesztőség az első számban bejelentette (A folyóirat elindítása kapcsán; 1974., I. évf. 1. szám, 3. o.), hogy a világ nagyszámú marxista és haladó folyóirataiból közöl fordításokat. A szerkesztés alapvető szándéka azokból a munkákból válogatni és fordításban közölni, amelyek elméleti kérdésekben igyekeznek lényegeset mondani és elősegítik a proletariátus

megfelelő ellenszegülését a polgári társadalom viszonyaival és világnézetével szemben.

A szerkesztőség még az első szám idézett vezércikkében leszögezte: „... minden konkrét társadalmi helyzet különböző történelmi, gazdasági, politikai és kulturális adottságai révén bizonyos irányzati különbséget, mutatnak a jelenkor marxizmusán belül.” Ezért olyan munkák fordítását is közli majd a folyóirat, amelyben egyes kérdések tárgyalása, vagy maga a kérdéshez való közelítés nem lesz összhangban a szerkesztőség eszmei álláspontjával. Az ilyen toleráns mérce alkalmazása a válogatásban azért indokolt, mert így teljesebb lesz az olvasó betekintése a külföldi kommunis-ták és a velük szorosabban együttműködő haladóerők eszméibe, leszűkíti az ilyen eszmékkel való manipulálás lehetőségét nálunk az országban, továbbá hozzájárul egy saját álláspontjaiból kiinduló dialógus lefolytatásához

Már az első számban (amelynek alaptémája: Forradalom és ellenforradalom Chilében, a szerkesztőség még két szempontot hangoztat: a folyóirat betekintést nyújt a külföldön uralkodó nézetekbe társadalmi-politikai rendszerünkről és politikánkról és helyet ad a hazai szerzők hozzászólásainak is. Az utóbbi jellegű írások a folyóirat lényeges közleményeinek bizonyultak és még kibővültek a szerkesztőség számonként megjelenő bevezető cikkeivel, amelyek kitérnek a fordításban közölt tanulmányra vagy dokumentumra.

Ehhez az elvhez következetesen tartotta magát a szerkesztőség. Az eddig megjelent számokban legalább egy szerkesztőségi bevezető cikk hívta fel az olvasó figyelmét a közölt tanulmányok lényeges gondolataira, de a kérdéses álláspont különbségére is. Emellett mind gyakrabban közli egy-egy ismertebb szerző hozzászólását vagy egy-egy hazai munkatárs jelentkezik a megjelent külföldi tanulmányokat részletesebben elemző írással. Így például az 1975. évi első számban a szerkesztőség bevezető cikkén kívül (3—11. o.) megjelent dr. Stipe Suvar írása (15—21. o.), amelyben a zágrábi szerző Az oktatás társadalmi osztálymeghatározása címen a szám fő témáját tárgyaló tanulmányokhoz fűz megjegyzést részben saját tapasztalataink és meglátásaink alapján.

A szerkesztőségi cikk felhívja a figyelmet, hogy az 1974. évi 10. szám általánosabb témájának A termelőerők osztályjellegének bizonyos értelemben vett folytatása e szám. A szerkesztőség hangsúlyozza, hogy a fejlett kapitalista országokban gyakran fordul elő, hogy amikor az oktatás szerepét tárgyalják a termelőerő fejlesztésében, az oktatást mint a termelőerő fontos tartozékát elvonatkoztatják. Lényeges társadalmi osztályvonatkozásaitól, a termelési mód szükségszerű osztályjegyeitől. A közölt tanulmányok szerzői ezt a hibát nem követik el, mert a marxista módszer alkalmazása lehetővé teszi számukra, hogy az oktatást a termelési mód egésze és újratermelése alapján közelítsék meg. Csakis így válik lehetővé, hogy az iskola és a terme-

lés viszonyát nem vizsgálják egyszerűen a technológia oldaláról, hanem elsősorban osztályszempontok alapján.

Dr. Stipe Suvar miután sorra elemzi a közölt tanulmányok mondanivalóját, megállapítja, hogy az önmagukat neokapitalizmussal jelölt tőkésországokban, amelyek valójában elérték a termelés fejlett technikai-technológiai és fogyasztás magas fokát, az oktatás előtérbe került. A marxisták oktatásra vonatkozó bírálatának lényege az oktatás és a termelő munka szétválasztottsága, amit szükségszerűen e társadalom újtermelési módja idéz elő és tart fenn. Ezért a mai tőkés országok oktatási problémáinak marxista elemzése és bírálata, vonja le következtetését S. Suvar, számunkra is bizonyos vonatkozásban serkentőleg hat, nevezetesen abban a törekvésünkben, hogy az oktatás a társult munka függvénye legyen, és a munka felszabadulásának egyik területe. A munka felszabadulására vonatkozó szemléletét S. Suvar azzal zárja, hogy Marx meglátása alapján hangsúlyozza, hogy a szocialista társadalomnak a termelés szellemi erejét vissza kell származtatnia a termelésbe, ami azt is jelenti, hogy a termelés szellemi erejének hordozója a termelő legyen. Miután utal arra, hogy a tőkés rendben a „szellemi erő” teljesen és végérvényesen el van választva a termeléstől és a termelőtől, és így ez a fajta tudás a tőke mellett mint a társadalomtól elidegenedett hatalom jelentkezik. Ennek a helyzetnek mint az előbbi társadalom csökevényének az „átmentése” a szocialista társadalomban a szocializmus bürokráciájának, és technokráciájának az alapja. Leszögezi: „A nevelés és az oktatás – a munka világába integrálódtak – sokban hozzájárulhatnak a munka felszabadulásához.”

Susanne Keller és Richard Vahrenkamp 1974 januárjában és márciusában megjelentetett tanulmányának témája a késői kapitalizmusnak az oktatásról alkotott illúziói, címe pedig Az oktatás és a termelés „bummja”. Fejtegetésükben a burzsoá társadalom múltban és ma is hangoztatott hamis jelszaváról, a „mindenki számára egyenlő lehetőségeket biztosító” látszólagos társadalmi lehetőségéről beszélnek akkor, amikor a valóságban kimondottan privilegizált munkahelyek léteznek. Mivel ez utóbbi tény a burzsoá társadalom képtelen elkendőzni, így az előjogokat és különleges előnyöket biztosító munkahelyek betöltésének lehetőségéről igyekeznek „az egyenlő lehetőségek” elvét elhíttetni. Az ilyen munkahelyek betöltéséhez viszont megfelelő végzettséget, még pontosabban megfelelő diplomát követelnek.

Ez csökkenti a nyárspolgárság nyomását a tőkések kiváltságai ellen. A tanulmányírók hivatkoznak Schesky nyugat-német konzervatív szociológus állítására, miszerint „a jobb szakmai képzés iránti törekvés ma a polgárság körében helyettesíti a vagyoni birtoklása iránti igényt” (26. o.) Mégis ezek csak törekvések, a valóságos folyamatok mást mutatnak. A szerzők a Német Szövetségi Köztársaság adataiból bizonyítják (29. o.), hogy az 1960–1969-es időszakra, noha gazdasági fejlődésről van szó, a mérnökképzés határozott visszaesést mutat, az évi 11 000-ról 8 000-re csökken.

Találó okfejtésével a két szerző tanulmányának figyelemreméltó része az, amely a szakképzés és az ideológiai összefüggését tárgyalja (32—33. o.) Megállapítják, hogy a jobban fizetett munka hierarchizálását a magasabb fokú végzettséggel igazolja a burzsoázia, viszont ezeket a helyeket a valóságban a burzsoázia számára tartják fent. Mindezt átfogó ideológiai hadjáratral leplezik. Így a szellemi munka minden formáját jobban fizetik meg, míg a munkásról azt a felfogást vallják, hogy „a természetnek a társadalmon kívüli része. Az intellektus a burzsoá lényeges kiváltsága marad; az értelmiséget jobban fizetik, mint a kétkezi munkást, mert az előbbi a polgársághoz tartozik”.

A tőkés rendszerben az oktatás és a szakképesítés osztálycélú szervezésének különféle formáit tárgyalva a szerzők vázlatosan három irányzatra utalnak:

1. Wiener irracionalista rendszerelméletének alkalmazási kísérletére
2. a darwinista elv (az egymásközi harc alapján történő életképesek „kiválasztása”) felcserélésére az „egyenlő” lehetőségek elvével és
3. a harmincas évek Harvard Business School „Human relations” irányzatából kifejlődött ágazatközi társadalomtudományra, amelyet „Operations Reserch” névvel jelölnek és széles körben alkalmaznak, megintcsak határozott osztályszempontok védelmezése érdekében (41—48 o.).

Véleményünk szerint a tanulmány sokatmondó része a munkamegosztás hatásáról szóló hatodik fejezet, amelyben a szerzők világosan megkülönböztetik a munkamegosztás és a munka hierarchikus ellenőrzését. „A munka hierarchikus végzése az élő munka feletti kapitalista uralmat szolgálja. A munkamegosztás igazi célja a tervszerű tömeges termelés (34. o.). A szerzők továbbá joggal állapítják meg:

„A munka hierarchikus végzésének előfeltétele és következménye az, hogy a mérnökök külön kasztjának legyen kizárólagos joga (a munkásoktól elkülönítve) a termelőeszközök kutatására és fejlesztésére. Az ilyen kaszt – „műszaki értelmiség” – létezésének semmi köze sincs az ipari jellegű munkamegosztáshoz, mindenben a tőkerendszer uralkodó érdekeihez kapcsolódik. A szerzők figyelmeztetése helyénvaló, ezt nálunk is már vitattuk, előfordul olyasmi is, hogy szocialista országok lelkesedéssel importálják az átvett nyugati technológiával együtt azt az elvet, hogy a munkások gépeknek vannak alárendelve és kiszolgáltatva.

Samuel Bowels tanulmánya 1971-ben jelent meg Párizsban, és az Amerikai Egyesült Államok főiskolai rendszerének alapvető ellentmondását tárgyalja. Sok számszerű adattal az előző tanulmányhoz hasonló fő ellentmondásra mutat rá. Itt is az iskolázási lehetőségek látszólagos demokratizálódása, ugyanakkor a már megszerzett előjogok további biztosítása (a főiskolai, az egyetemi és a harmadfokú képzést elnyerő szakemberek új nemzedéke számára) az alapvető ellentmondás.

A szerző elemzésének végkövetkeztetése nem mutat kiutat, csak megállapítja: „Az amerikai főiskolai rendszeren belül jelentkező ellentmondásoknak mély gyökerei vannak; ezeket az ellentmondásokat nem lehet egykönnyen, megoldani”. (86. o.) Véleménye szerint most tör felszínre a már régebben lappangó ellentét, ugyanis az iskolázási lehetőségek kiszélesítésére a termelőerők fejlesztéséhez szükséges kiváló szakemberek hiányát vonta maga után, és a már felduzzasztott számú főiskolások körében a szembetűnő rangsorolást (85. o.) – valójában a középiskolákban létező társadalmi és faji megkülönböztetések jelentek meg a főiskolai környezetben is. (87. o.).

Lucien Séve tanulmánya az iskolarendszer „baloldali” bírálatát elemzi és nem meglepő egyik zárómegállapítása, miszerint az ultra-baloldali valamiféle szupermarxista elképzelések rokonok az utópikus evangéliumi felfogásokkal, és a „rousseau-i nézetekkel” (102. o.). Ezek a nézetek viszont igazolást nyújtanak az iskolai intézmények és az egyetem bomlasztási politikájának, amely megegyezik a monopóliumok érdekeivel. A szerző a Francia Kommunista Párt álláspontjából kiindulva bírálja az utóbbi években jelentkező anarchikus kinyilatkoztatásokat a franciaországi iskolai rendszerrel kapcsolatban. Megállapítja, hogy az FKP a második világháború utáni időszakban csak félszegen nyúlt az iskoláztatás kérdéséhez, de azért vázolja az akkori pártálláspontokat.

A szerző Marx és Lenin nézeteit idézve utal a mai helyzetben jelentkező látszólag radikális, valójában semmitmondó, néhol meg egyenesen a katolikus püspöki álláspontokkal egybecsengő „ultrabaloldali” nézetekre. Az FKP részleteiben hiányos állásfoglalása ellenére mindig a burzsoá visszaélések ellen küzdött. A burzsoá kormányok és a jobboldal ugyanis az objektív hangsúlyozása és a világnézet kizárásának örve alatt mindig azon volt, hogy a burzsoá rendszer, a polgári világnézet szolgájává tegyék az egész iskolai rendszert.

Ezért indokolt a szerző figyelmeztetése, hogy szükséges az „ultra-baloldali” nézetek gondolati szegénységét és a gyakorlat szempontjából káros voltát felfedni. Az az állítás, hogy az iskolarendszerben minden egyformán ideológiai, valójában azokat a törekvéseket segíti, hogy a középiskolai filozófiai oktatásra utolsó csapásokat mérjenek. A kivezető utat Lucien Séve a haladó erők összefogásában látja, abban, hogy az iskolai rendszer bomlasztása nélkül megszüntessék az iskolákban meglévő társadalmi különbségeket és az osztályjellegű elzárkózottságot, demokratizálva a francia iskolai rendszert.

Antonio Lettieri az Általános Olasz Munkásszövetség (GGIL) szakszervezeti tisztviselője tanulmányának olasz eredetijének címe: Jegyzetek a szakképzettségről, az iskolai és a munkaidőről bevezető részében leszögezi, hogy a következő négy kérdéscsoport szemszögéből vizsgálja (104–105. o.):

- a szakképzettség új felosztásának problémái...
- a problémát a szakképzettség új felosztása és a munkaszervezés, megváltozása közötti kapcsolat;
- az iskola mai valóságának kapcsolata a munkások munkaellenőrzés lehetőségével;
- A munkaszervezet és az iskola közötti, valamint a munkaidő és a munka közötti kapcsolat.

A szerző saját tapasztalatai alapján bizonyítja, hogy a munkahelyek túlzott kategorizációja mesterséges a szakképzettség és a munka végzése szempontjából, ellentétes a munkások tényleges érdekeivel, de megfelel a tőkésnek, hogy ezáltal manipulálhasson az alkalmazottakkal. A technikai fejlődés a munka integrációjához vezet, a munkát személyhez köti, de a munkást elszemélyteleníti. Viszont már a tőkésék is elvetik a régi technikai munkamegosztást és alkalmazzák a munka rekompenzálásának technikáját, a munkacsoport önigazgatását, a kollektív előreléptetés technikáját stb. Ez a körülmény egyúttal figyelmeztet arra is, hogy ezek a megoldások osztály- és politikai szempontból semlegesek, megfelelnek a tőkésnek is, nemcsak a munkásoknak. Lucien Séve leszögezi (109. o.):

„Ez nem jelenti azt, hogy ezeknek a módszereknek alkalmazását korlátozni vagy elvetni akarjuk azért, mert a munkaadók is alkalmazzák (különben igen ritkán). Ellenkezőleg, emlékezni kell itt arra, hogy a technika nem valami önmagában adott: vele a munkaadók rendelkeznek, de a munkások számára megfelelő megoldás lesz, ha azt a munkásosztály kollektíven irányítja, úgy, hogy teljes egészében tudatában van technikai és politikai jelentőségének”.

Az iskola megváltoztatásának szükségességét a szerző elsősorban azért sürgeti, mert a munkást két körülmény akadályozza, hogy uralja a munkafolyamatát. Az egyik technikai tudásának gyors elévülése, a másik, hogy nem juthat elegendő tudáshoz és szakmai jártassághoz. A szerző helyesen állapítja meg (111. o.):

„A kapitalizmus szoktatott meg minket, hogy olyan rendszerben éljünk, amelyben a fizikai és a szellemi munka egymást cáfolni igyekszik. Ez a cáfolat különben a nyárspolgári ideológia tipikus megnyilvánulása, amely borzad a fizikai munkától, különösképpen a gyáritól... Az iskola osztályjellegének lényege abban van, hogy szembeállítja a kultúrát és a termelést, a tudományt és a technikát, a fizikai és a szellemi munkát”.

A kapitalista rendszer nem gátolja az iskolára való jogot, hanem elsősorban akadályozza, hogy az iskola társadalmi szerepe változzon. Az iskola ma mind több fiatal számára megnyitja kapuit, de ahogyan a szerző fogalmazza, azért, hogy deformált struktúrák bilincsébe verje és ezáltal a rendszer megszilárdításának szerepét vállalja. A szerző az iskola és a gyár kapcsolatának szorosabb összefűzésében látja a megoldást, ami makuknak a munkásoknak

tényleges részvételével valósítható csak meg, mert a reakciós irányzatok ma is szemmel láthatóan a munkahelyet elválasztják az iskolától. Ezáltal elkülönítik egymástól a kultúrát és a termelést, az egyik csak az elit számára létezik, amely magához ragadta a gazdasági-politikai hatalmat. (118. o.).

A kultúra leszűkítése a szellemi és erkölcsi fejlődésre és elválasztása a termelőerők anyagi tényezőjétől, az anyagi kultúrától, ami a XIX. században megy végbe erőteljesebben – két nyugatnémet szerző, Wulf D. Hund és Dieter Kramer értekezésének szintén egyik alapvető kérdése. A másik témakör, amellyel behatóbban foglalkoznak, hogyan alakíthatják ki a kapitalista rendszeren belül a munkások a saját kulturális politikájukat, amely megfelel tényleges érdekeiknek.

A folyóirat záró részében két tanulmányt közöl Werner Mittenzwei tollából, mégpedig az 1968-ban megjelentetett Marxizmus és realizmus meg a Brecht-Lukács vita című írását és Bertolt Brecht négy polemikus írását G. Lukács ellen gyűjtőcímmel, amelyeket 1938-ban írt a Moszkvában megjelenő *Das Wort* folyóirat számára, de közöletlenek maradtak. Először 1967-ben jelentek meg ezek a Brecht-írások, szerzőjük halála után. A folyóirat szerkesztősége (185. o.) megjegyzi, hogy még tisztázatlan, vajon Brecht maga állt-e el leközlésüktől, vagy azokat elküldte, de a szerkesztőség moszkvai részlege tekintett el a megjelentetéstől.